

İSYAN AHLAKI

Yazarı: Nurettin TOPÇU

Yayınevi: Dergah

Baskı: İstanbul / 1986 / 232 shf.

ISBN:

Bilim Grubu: Felsefe

Türü: Telif

Hitap Ettiği Okuyucu Kitle: Özel İlgi

Genel Değerlendirme:

Kitap, yazar Nurettin TOPÇU'nun Paris'te Sorbonne Üniversitesinde okurken hazırladığı doktora tezinden oluşuyor. Kitapta insan-dünya arasındaki felsefi oluşumlar incelenmiş. Hürriyet problemi, insanın esilirliği, sorumluluk ideali, taklit ve inanç, mistik iman, imandan isyana kitabın ana konularını oluşturuyor.

Eserimiz altı bölümden oluşmaktadır.

- 1- Hürriyet problemi
- 2- İnsanın esirliği
- 3- Sorumluluk ideali
- 4- Taklid ve inanç
- 5- Mistik iman
- 6- İmandan isyana

Yazara göre hürriyetten isyana kadar katettiğimiz yol, bir ilerlemeyi mi gösteriyor yoksa sadece bir terimin yerine başka bir terimin mi konulmasıdır? Bize öyle geliyor ki asandaki cüzi irade yanılığını olduğu kadar, hareketlerinde kaçınılmaz olan determinizm yanılığını da ortadan kaldırmak idi. Böyle olunca isyan problemi, ispatlanması söz konusu olacak bir varsayım ve tartışma içerisindeki çatışma olarak değil de isyanın ta içinde keşfedilmiş bir olgu selametini belirleyecek bir seçim olarak ortaya çıkıyor. İsyana etmeyi istemek veya istememek, harekete geçmeyi istemek veya istememek, bu ikisinden birini seçmek gerekiyor. En iyisini seçmek için de hep daha fazlasını istemek, elini daha ileriye uzatmak, kalbini genişletmek bir yandan kendini aleme verirken öte yandan kendini alemin merkezi haline getirmek yeterlidir. Hür hareketi isyan vasıtasıyla ve isyan içerisinde tanımlandığını gördük. Tabiat determinizminin ve sosyal uysallığın karşısına dikilen her hareket aslında hakiki bir isyandır. Böylece aranan ve istenen yaratma kişinin kendi hayat aslında hakiki bir isyandır. Böylece aranan ve istenen yaratma kişinin kendi hayat kuralını kendisinin keşfetmesi isyan hareketleri olmaktadır. Böylece insan, çoğu zaman ve belli bir ölçüde isyan halindedir. Yazarın gayreti ise gerçek tavrını, hareketlerinin yöneldiği ideali tanıtmaktan ve bu şekilde ondaki üstün görev şuurunu uyandırmaktan ibarettir.

Nureddin Topçu, felsefi metod ve anlayış bakımından 20. yüzyılın önde gelen sistemlerinden Hareket (action) felsefesine bağlanmış bir düşünürümüzdür. Hareket

felsefesi 18. yüzyıldan beri batıda gelişen materyalist - pozitivist akımların karşısında insanlığın kurtuluşunu ahlaki ve moral değerlerin yükselişinde gören spiritüalist bir felsefi akımdır. Bu felsefenin kurucusu olan Fransız filozofu Maurice Blondel (1861-1944), L'action adlı eseriyle insan hareketlerinin aile, toplum, devlet ve insanlık basamaklarından geçerek Allah'a doğru ilerlemede olduğunu ince tahlillerle ortaya koymuştur? Blondel dinin kendi başına ve sistemi olduğu açıkladı. Blondel akıl ile inancı ayırmanın sun'i olduğu, pozitif ilimlerden felsefenin hareketlerine ve dinin, deneyi tamamıyla aşan alanlarına kadar, herşeye ancak insan hareketlerinin ortaya koyduğu imanla ulaşmanın mümkün olacağını iddia etti. Bu anlamda din ile felsefeyi birbirine yakınlaştırmaya çalıştı.

AHLAK PROBLEMİ NASIL ORTAYA ÇIKIYOR

HAREKET AHLAKI VE AHLAKİ İRADECİLİK

İradenin eseri olan her hareket mükemmele, daha mükemmele bir özlemdir. Bu iradenin kendini denediği bir egzersizdir. En küçük gayreti gerektiren bir hareket bile, vücudun bütün kuvvetleriyle birleşir. Hareket saf bir kendiliğinden oluş değil, engellenmiş bir kendiliğinden oluştur? İnsan, kendini ancak hareketin içinde tanır ve sonra hareket ondan bir yaprak gibi kopar. İnsan kendini ve eşyayı hareket ederek tanır.

Her gerçek bilgi, aslında, hareketin meyvesi olan inançtır. Bu inanç insanda daha yüksek bir hareketin doğmasına yol açar. Her gerçek bilgi, yani her inanç basit bir taklit olmadığından ferdi yeni bir harekete hazırlar. Gitgide genişleyen hareket, evrensel bir nizama açılır.

Hareketini evrensel ölçüye vurarak ve kendi hareketinde evreni kucaklayarak orada kendi şuurunu araması, işte insanın ahlaki davranışı bu şekilde olmalıdır. O halde ahlaki hareket evrensel iradeye yeniden kavuşmak üzere bir çeşit değişim (conversion) ile bu esareti aşmaktan ibaret olmaktadır. Buradaki değişimden maksadımız, bütün hareketlerimizin ve bilgilerimizin kendisine tabi olduğu evrensel iradeyi araştırmaktır.

MUHTELİF AHLAK SİSTEMLERİ

Sokrates, “Kötülük bir bilgisizliktir, hiç kimse bilerek kötülük etmez” der. Bu görüş, Eflatun, Aristoteles, İskolastik filozoflar ve Ansiklopedist aydınlanma düşünürleri tarafından da benimsendi. Onlara göre, insanın ahlaklı kılmak için öğretmek yeterlidir. Oysa bilgi bir hareketten arda kalan şeydir. Gerçekte harekete geçmek için şahsi bir tecrübe lazımdır ve ahlakta önemli olan da yalnızca bu tecrübedir.

Deneyici (emprist) ler ahlaki hakikatlerin olgu hakikatleri değil, değer hakikatleri olduğunun unuttular onlar hareketten doğan iradeyi incelemek yerine haz ve mutluluk, sosyal veya ferdi menfaat vs. gibi hareketin ortaya çıkardığı bir takım mükemmeline ulaşmaktır, mutluluk ahlak taraftarlarının iddia ettikleri gibi insanın zevki aradığı ve acıdan kaçtığı doğru değildir. Hareket bir zarurettir ve yaşamın vazgeçilmez bir sonucudur; insan zevk kadar hatta ondan daha fazla acıyı da tereddütsüz kabul etmektedir.

Sosyal dayanışma doktrinleri ise mutluluk veya faydaya yönelik dayanışmayı tavsiye etmektedirler. Dayanışma ahlakları ahlak tesis etmezler ama onu varsayarlar. İyilik kadar kötülük içinde dayanışma yapılabilir.

Emile Durkheim, tecrübi ilkeyle akılcı ilkeyi, iyilikle vazifeyi bağdaştır-maya çalışan bir çeşit dayanışmayı savunmaktadır. Bundan ikilik ortaya çıkacaktır. Bu iki ilkeden hangisinin diğerine baskın çıkacağı ve onu arkasından sürükleyeceği bilinemez. Eğer iyilik tercih edilirse faydacılığın hatasına düşülür.

“Namuslu adam” ahlakı da F. Rauh'un kurduğu bir ahlak sistemidir. “Namuslu adama göre vazifesini yapmak için gözlerini kapamak yeterli olacaktır. Şu inkar edilemez bir gerçektir ki ahlaki çevre olarak toplumda ferdi iradeler daha güçlü olan başka tarafından istismar edilir ve namuslu adam ahlakı insanı uysallığa kör bir itaate sürükler.

SPINOZA'YA GÖRE HÜRRIYET

İRRADE ÜZERİNE DÜŞÜNCELER VE ALLAH İLE ALEMİN BİRLİĞİ

“Ruhda asla mutlak veya hür irade yoktur, fakat insan ruhu bir sebep tarafından şunu veya bunu istemeye azmettirilmiştir, bu sebepte bir başka sebep tarafından belirlenmiştir ve bu da bir başka sebep tarafından... böylece sonsuza kadar gider?” Bizi harekete sevkeden eğilimler etkin sebep değil edilgen sebeplerdir. “İradeyi hür sebep olarak değil, ancak zaruri sebep olarak adlandırmak mümkündür.” Sadece Allah etkin sebeptir. Allah ile alemin birliği olmaksızın ne Allah'ı alemin yaratıcısı olarak ne de alemi Allah'ın eseri olarak anlamak mümkündür aynı şekilde Allah cevherinden Allah'ın varlığını, Allah'ın varlığından da O'nun sıfatlarını ve tavırlarının sonsuzluğu fikrini çıkarmamız zorunlu olmaktadır. Allah kendi mahiyetinin gereği, alemde Onun etkin sebep olmasının gereği, zorunlu olarak vardır.

“Mutlak sonsuz varlık olan Allah cevherdir; çünkü eğer cevher olmasaydı kendisinden başka bir varlık tarafından tasavvur edilmiş olacaktı. Dolayısıyla bir varlığa bağlı olacak ve onunla sınırlandırılmış olacaktı. Bu ise Allah'ın tanımına ters düşecekti.”

“Cevheri” şöyle tanımlıyor; “O” kendi kendisine var olan ve tasavvur edilen- yani tasavvurun şekillenmesi için başka bir varlığın yardım ve tasavvuruna muhtaç olmayan şeydir.”

Allah'la eşdeğer tutulan tabiat, yegane sebebini Allah'ta bulur. İnsanın hareketleri, ilahi varlığın zorunluluğuna bağlanmıştır. Hareketlerimizin niteliği Allah tarafından belirlenmiştir. Bizim hareketlerimiz yalnızca ilahi hareketten kaynaklanmaktadır.

Böylece Spinoza, sisteminde cüzi irade yanılgısı ortadan kaldırılmış oluyor. “Bizim cüzi iradeye olan inancımız başlıca iki sebebe dayanmaktadır. Şuurunda olduğumuz arzularımızın hem kendilerini meydana getiren hem de

onların gerçekleşmesine müsaade eden dış sebepleri bilmektir.”

KURTULUŞ MESELESİ VE TABİATIN ANLAŞILABİLİRLİĞİ

Spinoza, kurtuluş meselesine çözüm arıyor. İnsan ebedi mutluluğa nasıl ulaşır? Ona göre ebedi mutluluk ruh huzurunda mükemmel bir sükunette bulunur. İnsan tabiatı itibarıyla ve dolayısıyla mutsuz bir varlıktır. Tabiatıta nizam ve ahenk vardır. Ona da hakim olan kanunlar, mükemmel olarak anlaşılabilir niteliktedir. İnsan kendi huzursuzluğunu tabiata taşır. İnsan tabiatın bir parçası olduğuna göre, tabiatıdaki gibi insanda da kesin bir determinizm vardır. Kurtuluş ve sükunet bulmak için ruhi olayları da tabiat olaylarıyla aynı planda düşünmek ve kanunlarıyla birlikte orada hüküm süren kesin determinizmi tanımak kafi gelecektir.

SEZGİ VE HÜRRIYET

CÜZİ İRADENİN VE DETERMİNİZMİN YANILGISI

Bergson determinizmi Spinozanın yaptığı varlığın mutlaklığındaki anlaşılabilirliğe dayandırmıyor aksine, Spinozaya sonsuzluk olan tek bir ana dayanmak suretiyle, süre konusunda soyutlama yaptığı tarzinde bulunacaktır.

Bergson, Spinozanın yaptığı gibi metafizik bakış açısında durup kalmıyor. Ona göre; “İnsan hürriyetinin incelenmesi bir felsefi sistemin uzantısı olmayacaktır. Eğer hürriyet psikolojisi olarak araştırmaya yer varsa bunu ruhi olayın tahlili çerçevesinde yapmaya çalışacaktır. O ruhi hallerin saf bir takım büyüklüklere indirgenemez olduğu noktasından yola çıkıyor. İç halleri mekana ait büyüklüklerin ölçülmesi gibi ölçülemezler.

Determinizmin artık sebeplilik konumu yardıma çağırmaktan başka çaresi yoktur. Determinizm konusu şudur: Aynı sebepler aynı sonuçları doğururlar. Fakat ruhi hayatta aynı sebep birçok defa ortaya çıkmaz ki..

Hürriyet, “somut benliğin, kendi yaptığı hareketle olan ilişkisidir apaçık hür olduğumuz için bu ilişkinin tarifi imkansızdır.

HÜRRİYET NEDİR?

Determinizm olmadan hürriyet kavranılamaz ve bu gerçek anlamda imkansızdır. Hürriyet, dıştaki determinizmin yerine benliğin determinizmini, bir iç determinizmini koymaktan ibarettir. Ve iç determinizmin gücü, hürriyetimizin de gücünü gösterir.

İNSANIN ESİRLİĞİ

HAZZIN ANLAMI

İrade, kendi hürriyetini kazanmadan önce hatta onu kazanmak üzere esir bulunmaktadır. Tam olarak kendini istemeden önce esirliği istemektedir. Bize göre esirlik, iradenin özel bir nesneye bağlanması anlamına gelmektedir. O böylece tatmin olacak ve bizzat bu tatminle yok olacaktır.

Hayat hareketi mümkün kılan maddedir. Haz hayatın bir tamiri olarak kabul edilmelidir. Bu anlamda meşrudur, hatta zaruridir. Fakat hazzı hareketin gayesi yapmak harekete sonsuza doğru hür bir gelişim hızı vermek yerine onu daha başladığı noktada durdurmak demektir. Bu hareketin bizzat kendi kaynağında yok edilmesi olacaktır. Zevk, hayattan çıkar, hayata yaptığı bu katkıyla varlıkta bir zavallılık, bir güçsüzlük haline gelir; bu insanın zaafıdır. Her tatmini arkasında bir pişmanlık gelir. haz, gerçek bir şekilde istenmiş değildir; o daha çok bir istek noksanlığına tekabül eder.

DAYANIŞMA

Dayanışma insanın kendi başına yaşamayacağı için kaçamadığı bir kaderdir. İki şekilde olur. Birinci safhada insan yaşamak için başkaları ile dayanışmayı hareket gayesiyle kabul eder. Bu pasif boyun eğilen ve razı olunan bir dayanışmadır. İkincisinde ise insan başkaları için yeni güçlerle yeni dayanaklar meydana getirmek suretiyle

dayanışmayı yaratır. İnsan esir doğar kendi hareketini yaratmak suretiyle hürriyetini kazanır.

Dayanışmanın iki önemli sonucu vardır. O, bir taraftan ferdin hürriyetine tecavüz eder, diğer taraftan da asalak yaşamaya zemin hazırlar, Dayanışmacı hareket, ancak menfaat dışı iradelere bağlandığı taktirde verimlidir.

HAKİMİYET

Hakimiyet dayanışmanın devamı ve zorunlu tamamlayıcısıdır. Dayanışmacı hareketin mümkün olabilmesi için ferdi iradelerin birbirlerine yaklaşması belli bir tarzda birleşmesi fertlerin kendi özlemlerinde uyum sağlamaları gerekir.

Fert hürriyetinin hiçbir hükümet şeklinde hatta demokraside bile korunması mümkün değildir.

SORUMLULUK İDEALİ

İnsandaki hareket etme sorumluluğu insan tabiatında ve dayanışmada mevcut olan esirlikten ve hakimiyetten doğar. İnsanın sorumluluğu her hareketten sonra biraz daha büyüyen kendi iradesine bir dönüşür.

Sorumluluğun ideal vasfı ahlakçılar tarafından açık bir şekilde incelenmemiştir ahlaki doktrinler insanın şu veya bu şekilde hareket etmekte veya etmemekte hür olduğunu öne sürerler. Madem ki insan hareketinin getirebileceği kötü sonuçları önceden tahmin edebilmektedir öyleyse cezalandırılmaya müstehaktır.

Ahlaki denilebilecek bir sorumluluk kendi gerçeğini bizzat bu gerçeği yaşayanın vicdanında bulmalıdır. Onun hakkında başkaları tarafından verebilecek bir hükmün sonucu olmamalıdır.

SORUMLULUK ŞUURUNUN TAHLİLİ

SORUMLULUK İRADESİ

Hareketin sebebi, hareketin kendisindedir; fakat bu kendiliğinden oluş değildir; aksine bu bizde bir zorunluluktur. Ve bizden kaynaklanmak suretiyle hareketi

zorunlu kılan da odur. Böylece bize göre sorumluluk kendiliğinden oluşan indirgenemeyen sebeplilik bağı sayesinde ancak anlaşılabilir ve gerçek olur. Evrensel nizamı hedefe almak suretiyle medeniyetlerin olduğu kadar vicdanların da koruyucusu haline gelen bir sorumluluk iradesi vardır.

ADALET VE MERHAMET

Adalet, eşitlik ve karşılıklı olma ilkesine dayanır. Bu ilkede dayanışma-dan doğar. Dayanışmayı meydana getiren sözleşmeye göre şartlar bütün fertler için aynıdır. Böyle olunca adalet, sadece sosyal nizamı güvenlik altına alma endişesi taşıyan ve üzerinde uzlaşma sağlanmış olan bu sözleşmeye uymayı ifade etmektedir.

Kanun adaleti sadece dağıtır.

Katı ve şekli bir adaletin ötesinde ve üstünde onu kuran, hatta aşan bir sorumluluk iradesinin hareketi vardır.

Merhamet, sorumluluğunun hazırlayıcı, kısmi, devamlı olmayan ve az çok pasif olan şeklidir. Devletin gerçek var oluş sebebi sadece adaleti yerine getirmek değildir. Devletin merhamet ve en geniş şekliyle sorumluluğu yaratması gerekir. Bunu uygulayan sistem mutlakiyet ve oligarşidir.

TAKLİT VE İNANÇ

Düşünce insan hareketinin bir devamıdır. O, hareketten, hem de ondan ayrılmaksızın doğmaktadır aslında insanın hareketi düşünülmüş olmadan önce ve ayrıca düşünülmüş olmaksızın zekidir.

Hareketin bir düşüncesi olduğu gibi, düşüncenin de bir hareketi vardır. Bu hareket bir nevi objenin, suje tarafından kendisine mal edilmesi ve onun tarafından özümlemesiyle kesin bir şekle ulaşacaktır. Bu inanç diyebileceğimiz hakiki gerçek bilgidir. İnanç taklit yoluyla yayılır.

İNANCIN HAZIRLAYICI ŞEKİLLERİ

Düşünce iki şekilde inanca hazırlar. Birinci basamakta düşünce objede zihnin özümlemesini ifade eder. İkinci basamak, suje ile objenin birbirinden ayrılmasına tekabül eder.

SEZGİLİ DÜŞÜNCE

İzlenim ve duyum: İzlenim, eşyanın görüntüsünün beynimize yansımadır.

Duyum: Duygulanma halinden düşünme faaliyetine geçiştir.

Sanat ve sezgi: Sanatkar bir bakıma, sıradan hassasiyete sahip insana yabancı duyumlarla oynar, hiçbir menfaat fikri, duyumların mutlak saflığı ile bağdaşmaz; hakiki sanat kesinlikle menfaat dışıdır.

Sezgi, tabiattaki eşyanın çokluğu içerisinde hakiki bir iman haline gelmek üzere inanca ulaşacaktır.

İNANÇ NEDİR?

İnanç ve bilgi: İnsanların inançlarının olması için sezgilerinin, yani artırılmış duyumlarının olması gerekir. O varlıkların benlikteki özümsemesi varlıklara benlik tarafından sahip olma, o, "birlikte bile ayrılıktır" inanç, somut ve birleştiricidir.

Pascala göre üç çeşit inanma yolu vardır: Akıl, alışkanlık ve ilham.

Akıl ile ilgili, "insanı büyü yapan düşüncesidir?" der. "Biz hakikati sadece akıl yoluyla değil, aynı zamanda kalp yoluyla da tanırız."

İnanmanın ikinci yolu olan alışkanlık; onun nezdinde ibadettir.

İnanmanın üçüncü yolu olan ilham, tabiat üstü lütuftur.

Kant, inancı bilginin üstüne ve ayrı bir alana, ahlaki hakikatler alanına yerleştirir. Kant'ta pratik akıl bir bilgi olarak değil bir vazife olarak konulur.

Fichte'de "İnanç bilginin bütün alanlarına hakimdir. Fakat kaynağı itibariyle o ahlaki hakikatler aleminden doğmaktadır" tezini savunur.

Hamilton'da inanç, "akıl ilk şartı" olmaktadır. "İnanç temeli oluşturduğu bilgidен önce gelen bir kanaattir.

GERÇEK BİLGİ OLARAK İNANÇ

İnanç benliğin eşyanın hayatına alelade bir katılması değil, o bizzat eşyaya sahip olmaktır; eşyanın hayatının benlikte yani insanda olmasıdır.

İnanç varlıkları birbirine bağlayan içsel münasebetlerin keşfedilmesidir; benliğin varlıklarla birleşmesi ve "birlik içinde bile ayrı olması"dır.

İNANCIN TAKLİDİ

Eğer inanç iletilebilir olmasaydı ve doğduğu fertte ebediyen kapalı kalsaydı ne insan toplumu olurdu ne de medeniyet.

Taklid, ruh dünyasına bir mucize gibi girer; toplumu ve medeniyeti o yaratır aynı zamanda insanın evrensel olmasını, iradesini ruhlarda ebediyete kadar devam ettirebilmesini sağlar. İnançın evrensel yaygınlığı ancak taklit yoluyla mümkündür.

MİSTİK İMAN

İman, her şeyden önce insandaki bir inancın devamı ve uzantısı demektir. Bir inancın iman olabilmesi için, insan ruhunda süreklilik kazanması ve hayatına da hakim olması gerekir.

İman niçin mistik bir özellik arzeder?

İman bir kendi kendini tanımayı gerektirir.

İkincisi onun aklın ulaşılmış sınırlarını aşması bundan da öte, bizzat akli bir manevranın eşiğine kadar götürmesi, düşünen aklın ışığını gölgeleyen ve boğan çok büyük bir iç aydınlanma sağlamayı başarmasıdır.

ESTETİK İMAN

Burada her şeyden önce gösterilmek istenen şey, sanatı üstün faaliyetinde bir iman olduğu ve sanatkarın çoğunlukla farkında olmadan mistik bir hayatı hedeflediğidir. Her sanat faaliyeti, dünyadaki şekillere, din dışı şeylere bir çeşit tapınmadır. Sanatkar bu din dışı şeylerden geçerek sözünü ettiğimiz mistik imana varır.

İrade kendi başına eksik, kusurlu ve gayri samimidir o önce kainatı ister, bir sıçrayışta onu aşarak kendini tamamlayacak olan tabiat üstünü ister. İrade, varlığın sinesinde her yerde kendini tamamlayabilecek olan yegane şeyi arayacaktır. O zaman tam bir yanılgı sonucu, sanki, o konu kendini mükemmel olmayan durumdan kurtarabilecek tek konu imiş gibi herhangi bir konuya sarılacaktır. Bu kurtarıcı vehimden, insanın bütün iradi kuvvetleriyle kendinden başkasına sığınması demek olan aşk doğar.

Mikelanj, “Karanlıkların çocuğu” olarak kendisini tarif ediyor. yine “hiçbir düşüncem yoktur ki üzerine ölüm kazanmış olmasın”der ve devamında “herşey gölgenin kucağında huzur bulur. Yalnız başına, geceleyin, beni ıstırap ayakta tutar. Toprağa uzanmış olarak kendimi yer bitiririm.” Onda aşk var olan gerçekliğin her zaman gözükken yüzüdür, ölüm ise öteki yüzüdür.

SANATKAR VE MİSTİK ÇİLEKEŞE BENZERLİĞİ

Çile çekmek (riyazet) bir usuldür, bir mücadeledir. İnsan ikiliği içerisinde inançsız çile çekmek olmaz. Burada bedeni hayat ile ruhi hayat ikiliği vardır. Çile çekme; ruhun, mistiğin bu yolda yürüyüşüne engel teşkil eden bütün bedeni ve iradevi güçleri yıkarak ilahi varlıkla birleşmesinin yoludur.

Mikelanj ile çile ehlinin faaliyeti arasında derin bir benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. “Genç yaşta pek çok hastalıktan muzdaripti. Fakat hiçbir doktorundan kendisini tedavi etmesini istemiyordu. Bu çileye hazırlık, onda daha sonra bizzat kendinden nefrete kadar vardı. Ölmek istiyordu fakat ölememektedir. Onda, daha fazla ızdırap çekmek için hergün yeniden doğan korkunç bir yaşama

gücü vardır. Hareketten kopmak ona yasaktı. İradenin, aşk ve ölüm arasındaki bu gidiş gelişini işaret etmiş bulunmaktayız. Rodin “onun yaptığı bütün heykeller, öyle bir sıkıntının eseridir ki, sanki kendi kendilerini yoketmek isterler. Bütün heykelleri içlerinde barınan ümitsizliğin çok kesif baskısına boyun eğecekmiş gibi gözükürler.

Vecd fenomeni: Mistik vecdde olduğu gibi sanatkarın vecdindedede her türlü arzuya karşı bir kayıtsızlık vardır. Beethoven gibi sanatkarda da gözlenmiş olan harfiyyen dış dünyaya ve kendi kendine kayıtsızlığa uymaktadır. Romanın Rolland bu durumu: “Birden sokak ortasında, bir gezintinin veya konuşmanın yarı yerinde ani bir fikir aklına geldiğinde “kendinden taşıyor” kendi hakimiyetinden çıkıyor, o fikre ait hale geliyor, o fikri tamamıyla ele geçirinceye kadar onu bırakmıyor. Hiçbir şey onu oyalayamaz oluyor. Beethoven'in kendisi bu bitmez tükenmez kovalamacayı sayıklama biçiminde şöyle tasavvur ediyor.

“Peşinden gidiyorum, sıkıştırıyorum, kaçtığını ve kaynaşan kalabalıkta kaybolduğunu görüyorum. Yeni bir ihtirasla tekrar yakalıyorum, bir daha ondan ayrılmıyorum. Bir vecd spazmı içinde onu her makama uygun olarak çoğaltmam gerekiyor.”

Mistikliğin iki dünyası arasındaki fark şudur: Evvela, sanatkarın imanı, görünüşü itibariyle, çokluğa, eksik olana, yetersiz olana bir iman, tabiri caizse bir sahteye imandır, oysa çile ehlinin imanı bir olana, iradelerin yöneldiği Yegane iradeye imandır.

İkinci olarak, din mistiği bir metot uygular ve gayesine ulaşmak için şuurunu ve iradi hareketini ortaya koyar. Sanatkar kendi açısından kendi mistikliğine ancak kendisinin de bilemediği bir saikin itmesiyle varır.

BİLGİLERİMİZİN UZANTISI OLARAK DİNİ İMAN

Bir olana iman, inançlarımızın, gerçek ve yaşanmış bilgilerimizin uzantısından doğar. Hakiki bilgilerimizin imanın birliğine yaklaşma temayülü tabii inançlarımızın tabiat üstü alemde tamamlanmasının uyarıcı sebebi

iradenin kendi kendine yetmeyip Allahsız insanın bizzat kendisine karşı samimiyetsiz olmasıdır. İrade var etmek için kendi içinde kendi vasıtasıyla kendine rağmen isteyen yegane iradeyi araştırmak ihtiyacı duyuyor.

İSLAMDA MİSTİK EĞİLİM

İslam mistiği Kur'an'dan doğmuştur. Kur'an ilahi hikmete ulaşmak için mümine az uyumasını, dua etmesini telkin etmekte tek kelime ile zühd hayatı yaşamasını emretmektedir.

Gandhi de hür hareketini engelleyen nefesine yine hür hareketin yeryüzünden yayılmasını engelleyen güç ve kuvvetlere karşı savaşını yönetmiş olan bir Hz. Muhammed'in idealine gerçekten yaklaşmaktadır.

İMANDAN İSYANA

İradeyi imanın Mutlak Bir'de araştırılmasına iten şey, onun olaylar dünyasındaki kendi kendine yetersizliğidir.

İrade, Allah'ı istemeden önce ve henüz O'nu arzu etmeksizin herşeyi tabiatta aramayı denedi. Kendi hareketi kendi yetersizliğini sonsuz derecede arttırdı.

Anadolu bin yıllık tarihinden beri, "sadece sınırlarda değil hemde devlet merkezinde ve aynı zamanda kendi kalplerinin derinliğinde kutsal cihad ilan ederek "cemaatin selameti için kendini feda eden kahramanlardan ve şehitlerden mahrum kalmadı. Kendi mistiklik geleneğine yeniden sarılacak olan Anadolu çocukları hem kendi nefislerinin zorbalığına hem de despotların zulmüne karşı her zaman kutsal cihad ilan edecekler ve kendi dar ağaçları önünde cesaret ve gururla cihadlarının tam anlamıyla şuurunda olarak: Ben hakikatim (enel hak) diyebilecektir.

STIRNER'İN ANARŞİZMİ

Stirner, ferdi varlığın bencilliğini dışarıdan gelerek onu kısıtlamaya çalışan herşeyin karşısına koyar. Tabiata ve topluma, devlete ve insanlığa, ahlaka ve dine isyan eder. Bunlar birer hayalettir ve hiçbir sınırlamayı kabul etmeyen

yegane benliğin haricinde onu engelleyecek olan herşeyi ortadan kaldırmak gerekir.

İSYANCI ROUSSEAU

Rousseau, "Bana bizzat kendim için sevecek birisi lazım" ister istemez bu iman iradesi, herkesin aynı derecede belirlenmiş ve güçsüz olduğu tabiat düzeninde bir çıkmaza ulaşacaktır. rousseau'nun son anda hayat tecrübesi onu, içerisinde kendisini tabiat gereği huzursuz, küçülmüş, samimiyetsiz, bizzat kendisinden uzaklaşmış, hasılı tuhaf ve sefil hissettiği insan toplumundan uzaklaştırmıştır.

O kendisini öylesine tanıyordu ki, diğer insanlar gibi doğmamış olduğunda farkındaydı. Bunu defalarca ifade etti; "Kalbimi duyuyor ve insanları tanıyorum. Gördüğüm insanların hiçbirisi gibi yaratılmamışım.; mevcutların hiçbirisi gibi yaratılmadığıma cüret ediyorum. Daha değerli değilsem de en azından farklıyım."

Rousseau'nun isyanı, bizzat kendisiyle mücadele ihtiyacı duyan ferdiyetçiliği içersinde sonuçsuz kalmıştır; bu isyan hedefine ulaşamamıştır. Bize göre Rousseau hareket adamı olsaydı, isyanın kaynağı tabiat-üstü bir alemin hareketine karşı bir uysallık olacaktı.

SCHOPENHAUER'İN İSYANI

Schopenhauer'in isyanı bizzat varoluşu hedef almıştır. Ona göre varolmak, kötülüğü istemektir. Bu köklü kötülükten kurtulmak için varlığı inkar etmek gerekir. Mademki dünya bu kadar kötüdür en iyisi varolmamaktır. Bu varolmama eğilimi insanda kendi iradesinin başvuracağı son şeydir.

İNSAN'DA ALLAH'IN İSYANI

(Ben Hakikatim-Ene'l Hakk'ın Manası)

Daha önce de söylediğimiz gibi, kendisi hakkında bilgi insanın kendi hareketindeki yetersizliğini ihtiva ederken, Uluhiyet hakkındaki bilgi ise kendi kaderini yapabilecek

yegane güç hakkındaki düşüncedir. Böyle olunca isyan, söz konusu yetersizliğin bu kurtarıcı güce çağrısı olacaktır.

Hallac'ın mistikliğinin gayesi, Allah'ın iradesine boyun eğmek için, bencil ve hoyrat benliğin isteklerine karşı tam bir ilgisizliği gerçekleştirmektir. Bu şekilde insan, beşeriyetini aşarak tabiat-üstü bir varlığı isterken aslında kendi kendisini istemiş olmaktadır.

İsyandaki anarşizm, insanda evrensel bir sorumluluk haline gelen merhamet ile kendi mukadderatına tek başına hakim olan Yegane varlıktan medet uman imanın sesinden başka birşey değildir.

ENE'L-HAKK'IN MANASI

Yetersizliğinin şuuruna varan mistiğin iç müdahalesinin gayesi, bu insani yetersizliği ilahi şuur ve hareket mükemmelliğinde yol etmektir; bu bir ölçüde Tanrılaşmak bir anlıkta olsa adeta Allah'ın varlığında kaybolmaktır. İşte böylece Hallac, bütün beşeri yetersizliklere karşı isyan etmek suretiyle uluhiyete ererek bu varlıkla birleşmeyi gerçekleştirecek ve “Ben Hakikat'im veya Ene'l Hakk” diyebilecektir. Mistiğin hareketi yegane varlığa doğru bir yükseliştir, “vecd ehlinin isteği Yegane Varlıktır, Büyük Yalnızdır.” Mistik, bir defa bile olsun bu noktaya ulaşıp orada ebediyen kalamayacaktır. Bütün hayatı boyunca bunu arayacak bu arayışı kendi iradesi haline getirecek, bu mutlak irade içerisinde kaybolacaktır. Belkide Hallac'ın “herkesin selameti için lanetlenmiş olarak ölme yolundaki şaşırtıcı arzusu böylece açıklanabilir.